

EVA KILYEN

**EDUCAȚIA COPILOR CAPABILI
DE PERFORMANȚE SUPERIOARE**

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București**

CUPRINS

Argument	9
Capitolul 1. Aprecierea teoretică și practică din literatura de specialitate	13
1.1. Îngrijirea talentelor	13
1.2. Concepte fundamentale ale dezvoltării umane	15
1.2.1. „Flow”-ul fizic, psihic, mental și spiritual	17
1.3. Modele de supradotare. Dezvoltarea asincronă a copiilor înzestrați și nivele de dezvoltare.....	18
1.3.1. Modele de supradotare după autorii din literatura de specialitate	21
1.3.2. Dezvoltarea asincronă și nivelele de dezvoltare	24
1.3.3. Nivelele dezintegrării pozitive	26
1.4. Teoria inteligențelor multiple (IM).....	29
1.4.1. Impactul IM în practica școlară	30
1.5. „Aici toata lumea câștigă”. - Asociația IRSCA Gifted Education.....	31
1.5.1. Ce înseamnă „Supradotat”?	33
1.5.2. Tipuri de inteligență și caracteristicile înzestrării intelectuale și emoționale excepționale	34
1.5.3. Caracteristici posibile ale unui copil supradotat	35
1.6. Dificultatea identificării copiilor cu înzestrări intelectuale și emoționale excepționale	37
1.6.1. Aparențele înșelătoare.....	37
1.7. Gifted Education – o soluție	37
1.8. Clasificarea supradotării	39
1.9. Situația internațională	40
1.9.1. Necesitatea îngrijirii talentelor - studiu comparativ al politicilor educaționale despre promovarea tuturor formelor de excelență în școlile din Europa	41
1.9.2. Măsuri Educaționale Specifice pentru Promovarea Tuturor Formelor de Excelență în Școlile din Europa (EURYDICE)	42
1.9.3. Măsuri educaționale în formarea cadrelor didactice specifice pentru promovarea tuturor formelor de excelență în școlile din Europa - formarea cadrelor didactice	43
1.9.4. Cercetări ce sprijină nevoia și beneficiile educației pentru copiii supradotați .	44
1.10. Diversitatea și preconizații de viitor.....	47
Capitolul 2. Obiectivele și metodologia cercetării.....	50
2.1. Muzica în literatura de specialitate	50
2.2. Alegerea, formularea problemei, a ipotezelor, a obiectivelor și a întrebărilor	51
2.3. Documentarea sau creșterea ideilor prin colaborare.....	52
2.3.1. Comunicarea ca baza schimbării.....	52

2.3.2. Schimbarea pleacă de la individ	55
2.3.3. Schimbarea ca arta de a fi	57
2.3.4. Schimbare, dezvoltare? În ce direcție?	62
2.3.5. O schimbare posibilă.....	74
Capitolul 3. Nevoile copiilor sau cum este generația Alfa?	80
3.1. Cum au fost, cum sunt și cum vor fi generațiile?	82
3.1.1. Comunicare permanentă	87
3.2. Nivelurile de dezvoltare ale copilului	91
3.3. Concentrează-te sau inovarea învățării	107
3.3.1. Prelucrarea cunoștințelor, a subiectelor complementare, neconvenționale, diverse, divergente, circulare, reiterative	110
3.3.2. Mediul de învățare	113
3.3.3. „A învață să înveți”	114
3.3.4. Mecanismele neurodinamice și complementaritatea funcționării creierului uman care învață, cunoscând arhitectura structural de bază a creierului și a funcțiilor îndeplinite	116
3.3.5. Funcțiile asimetrice și conexiunile din emisferele cerebrale	119
3.3.6. Stările interioare	124
3.3.7. Piramida conștiinței umane	125
3.3.8. Ce avantaje are un copil bilingv?	129
3.3.9. În școlile noastre se râde puțin.....	130
3.3.10. Mica istorie a teoriilor despre joc	134
3.3.11. Baza hărții mentale - senzațiile, percepțiile, reprezentările	135
3.4. Prezentarea, analiza și interpretarea rezultatelor. - Observațiile, concluziile analizei cercetării	136
3.5. Constatările părinților	138
3.6. Concluzii parțiale - Distribuirea răspunsurilor celor 17 respondenți	146
3.7. Rolul de a trezi gândirea	154
3.7.1. Împărăția muzicii cu cheia REUȘESC.....	156
Capitolul 4. Concluzii semnificații, deschideri	160
4.1. Concluzii finale.....	160
4.2. Muzică pentru prevenție și pentru terapie.....	162
4.3. Ce înseamnă muzica pentru marii compozitori?	163
Bibliografie	165
Rezumat	169
Abstract	171
Chestionar	173
Legea excelenței. Curriculum diferențiat. Pregătirea personalului didactic	175
Legea nr. 17 din 9 ianuarie 2007, privind educația tinerilor supradotați, capabili de performanță înaltă	199
Anexa, Articole, Interviu	207

ARGUMENT

„Muzica este un grai izvorât din inimă și merit să aducă dragoste și înfrățire printre cei pe care îi despart credinți și obiceiuri deosebite. Muzica este un grai în care se oglindesc, fără posibilitate de prefăcătorie, însușirile psihice ale omului, ale popoarelor.” (George Enescu)

Arta sunetelor produce emoții artistice puternice, care influențează nemijlocit personalitatea, acționând direct asupra compartimentului temperamental. Acesta, la rândul său – printr-un sistem bine încheșat de informații reciproce – întreține legături cu compartimentele aptitudinale și caracteriale, transmițându-le impulsuri cu sarcini psihice (energii psihice) concrete. În conținutul acestor sarcini pot exista comenzi ce urmăresc restructurarea unora dintre compartimentele (structurile) personalității, provocând modificări, mutații și chiar transformări sensibile.

Muzica are rolul de a trezi gândirea – spune compozitorul, dirijorul, violonistul, teoreticianul, distinsul profesor Iosif Csire, și continuă să ne explice: „Muzica îndeplinește, în acest mecanism de interacțiune și intercondiționare reciprocă, rolul impulsionalului, care eliberează o însemnată cantitate de energie vitală necesară acționării inițiale, precum și informative, cunoștințe, deci impulsuri cu sarcini, în conținutul cărora pot exista ordine cu efect transformator”. (Iosif Csire, *Educația muzicală din perspectiva creativității*, Ed. Universitatea de Muzică, 1998, București) Kodály Zoltán a subliniat că, din experimentul de la Dunapataj „a reieșit că, în acele școli în care muzica este un obiect (...), obiect de preocupări zilnice, copiii învață mai bine și mai ușor toate celelalte obiecte de învățământ. Aceasta nu este o vrajă misterioasă, ci pur și simplu: preocupările muzicale zilnice îi înviează creierul într-atât, încât devin mai receptivi față de toate celelalte”. Călea întortocheată a proceselor psihice prin care acest efect transformator – dinamizator al muzicii pătrunde în conștiință nu este deloc netedă: ea este implantată de stații, de noduri de împletire ale diferitelor impulsuri și influențe, și apoi selecții cu sinteze. Vibrațiile sensibile ale muzicii prezente la aceste activități psihice – mai fine și mai delicate, mai profunde și mai nuanțate – îndeplinesc rolul de impulsional activ, în același timp și de tranchilizator al proceselor de sinteză, netezindu-le drumul în scopul realizării unei circulații cursive suple în canalele pe care le transferă direct în conștiință. Se încheagă, astfel, un proces psihic deosebit de complex, provocat, dar și ajutat de muzică, în care se recunosc sincretic atât determinantele transferului, cât și cele ale efectului de transfer. Faptul că muzica produce emoții estetice puternice, iar prin transfer poate influența și dinamiza toate compartimentele personalității umane, face ca ea să poată fi utilizată în procesul educațional general ca un minunat agent cu ajutorul căruia se transmit, se transferă conștiinței impulsuri, energii, dar și sugestii privind modelarea, formarea și cizelarea – deci nuanțarea și flexibilizarea – întregului complex psihic uman. „Studiul legăturilor dintre categoriile taxonomice din domeniul cognitiv și cel din domeniul afectiv, conduce la conceperea unei pedagogii în spirală” – specifică prof. univ. dr. Marin Manolescu în cartea sa de Pedagogie. Pe înțeles, pe cognitiv se sprijină răspunsul afectiv. Iată de ce Daniel J. Levitin poate demonstra faptul că „procesarea muzicii este distribuită în

întregul creier” (Daniel J. Levitin, Creierul nostru muzical, Ed. Humanitas, 2010, p. 300). În procesul educației muzicale, copilul își exersează voința – prin sustragerea de la preocupările ineficiente și canalizarea interesului către o activitate didactică cu caracteristici creative. Se dezvoltă gândirea logică prin realizarea raportului matematic dintre diferitele valori de note și intervale muzicale. Prin angajarea mai multor analizatori dirijați către tehnologia muzicală (păstrarea măsurii, a tempoului, concentrarea asupra poziției corpului și a mâinii, sau a picioarelor, a intonației vocale, a execuției sub aspect ritmic) se exersează atenția distributivă. Imaginația este puternic antrenată în strădania de a înțelege mesajul muzicii. Memoria, prin exercițiul de reținere și redare fidelă a structurii sonore, în diferite forme și genuri, este solicitată în permanență. Afectivitatea este chemată, exersată, vindecată, prin marea complexitate a emoțiilor și sentimentelor (cele estetice, în mod prioritar).

Creativitatea este dezvoltată prin solicitarea interpretării și prin jocuri creative plurifuncționale, inclusiv mici compoziții muzicale. Termenul de creativitate introdus de Gordon Willard Allport, profesorul de social-etică și psihologie al Universității Harvard din SUA, cu scopul de a înlocui și de a include în conținutul său sensul termenilor tradiționali de „spirit inovator”, „inventivitate”, „talent”, „vocație”, a fost observat – remarca și Paul Popescu-Neveanu (Dicționar de psihologie, Ed. Albatros, 1978) – că „substratul psihic al creației este ireductibil la aptitudini și presupune o dispoziție generală a personalității la ceva nou, o anumită organizare a proceselor psihice în sistem de personalitate (...). Creativitatea are mai multe accepțiuni: de desfășurare procesuală specifică, de formațiune complexă de personalitate, de interacțiune psiho-socială, toate intervin sincron și sunt generatoare de nou”. (I. Csire, 1998, p. 65)

Ca artă a ordinii, proporției și echilibrului, a clarității, simetriei și armoniei, muzica aduce în ființa umană ordinea și disciplina. Adresându-se tuturor copiilor – atât celor cu aptitudini muzicale, cât și celor mai puțin dotați din punct de vedere intelectual și/sau muzical. Prin exersarea și practicarea muzicii sunt antrenate și cultivate principalele operații ale gândirii, dintre care menționez, ca fiind cele mai însemnate: analiza și sinteza, comparația, asocierea și disocierea, generalizarea, abstractizarea, dar și concretizarea. Muzica devine astfel un sprijin prețios pentru copii. Auzul muzical și sensibilitatea ritmică se dezvoltă prin participarea activă. Respirația echilibrată, poziția relaxată a corpului, controlul asupra musculaturii mâinii (prin exercițiile ritmice), pronunția corectă a silabelor alcătuite din vocale și consoane (ceea ce solicită precizie și emisie specifică limbii în care se învață) reprezintă un aport substanțial la formarea și consolidarea deprinderilor de exprimare frumoasă și inteligibilă, la amplificarea bogăției vocabularului, precum și la însușirea tehnicii de dialogare civilizată. Dansul integrat în sfera educației muzicale se manifestă drept un instrument eficient de coordonare conștientă a gesturilor și a pașilor organizați funcțional, de flexibilizare a mimicii faciale, disciplinarea respirației, a curajului și a perspicacității în manifestarea spiritului de echipă. Toate acestea sunt demersuri cu intense funcții educative în scopul cultivării sănătății corporale și spirituale a copilului, a punerii în aplicare a ingenioasei maxime formulate de Juvenalis: „Mens sana in corpore sano”.

Forța transformatoare a muzicii este precum aerul „îndesat cu ozon” ce purifică, hrănește, dezvoltă și face să funcționeze la cel mai înalt grad de funcționalitate corpul uman. Raportul între inteligență și talent este sinteza posibilităților, care se pot transforma prin muncă în capacitate reală de creație, producătoare de performanțe înalte, adesea geniale.

Geniul se realizează în procesul îndelung și neobosit al autoinstruirii și autoeducației profesionale și etice, desfășurate adesea în decursul unei vieți de-a dreptul zbuciumate, genialitatea fiind 99% transpirație și doar 1% inspirație, cum a recunoscut Thomas Alva Edison, ori: cunoștințele elaborate de știință permit astăzi spiritelor celor mai puțin dotate să asimileze conceptele a căror descoperire a cerut un geniu în trecut. Sau prin graiul lui

Beethoven: trebuie ă disprețuiesc lumea, deoarece nu intuește că Muzica este o manifestare mai înaltă decât toate înțelepciunile luate la un loc – și filozofia.

La care Goethe adaugă: cine nu iubește muzica, acela nu merită numele de om, cine o iubește, acela este om pe jumătate, iar cine o practică, acela este om întreg. Părerea lui George Călinescu despre acest subiect: muzica este disciplina de bază, fără de care nu-i poți înțelege nici pe Holderlin, nici ordinea supremă a universului. „Rolul educativ-formativ al muzicii se reflectă în calitățile ei specifice de influențare a personalității: prin crearea puternicelor emoții artistice, muzica acționează dinamic asupra temperamentului, iar acesta, antrenând inteligența, caracterul, întregește personalitatea cu acele calități (valori) etice-estetice care sunt purtătoare de energii vitale transformatoare.” (I. Csire, 1998, p. 46)

Lucrarea de față este rezultatul cercetării depuse în cadrul perfecționării mele la Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea București. Efortul meu a fost susținut de Conf. Univ. Dr. Diana Csorba, cea care impulsionează eforturile învățării continue în mii și mii de copii, în mod indirect/direct, apreciază și valorifică perseverența, creativitatea, inovarea. Ei îi datorez curajul meu de a simți și de a trăi emoția cercetării, Ea mi-a înlesnit zborul prin acordarea puterii de acțiune. Ea mi-a încredințat lumina acelei semințe ce avea să crească în sens, și semnificație. Ea este vârful unui creion mereu ascuțit care scrie în inimile studenților istoria autentică a pedagogiei și deschide porțile căutării holistice, integrate a cunoașterii.

Cu o aleasă recunoștință învăț în tăcere, continuu, și cu fericire în inimă, că focusul în a oferi un rezultat celorlalți este posibil, că există înălțare și zbor, chiar dacă sunt obstacole, că eforturile constante fac posibile unicitatea și reușita deplină a tot ceea ce înseamnă ALEGERE, CREȘTERE, VIAȚĂ.

CAPITOLUL 1

APRECIEREA TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ DIN LITERATURA DE SPECIALITATE

„Gloria unei națiuni este determinată de câte minți strălucite,- genii – educă, cine și ce fel de apreciere, respect îi acordă.” (Emerson, *Concursul de matematică Zrínyi*, Ed. MATEGYE, Kecskemét, 2014, p. 123)

Cunoaștem diferite moduri de susținere a talentelor: altfel susține familia, altfel școala, locul de muncă sau societatea. Dar în spatele faptului de susținere, întotdeauna este – poate izvorât din tradiție, sau chiar conștient realizat, ori inconștient – descoperirea, recunoașterea și respectul față de valoarea excelenței. Din punctul de vedere al păstrării valorilor, o viață de om, o societate - pot reflecta diferențe hotărâtoare în ceea ce privește practica zilnică a respectului față de excelență, adică cultura susținerii talentelor.

1.1. Îngrijirea talentelor

În 2011, a apărut nevoia, în cadrul programului de președinție al Ungariei în Uniunea Europeană, de a realiza puncte de talente europene, mai precis: cei prezenți au sugerat ca „pentru susținerea, armonizarea și urmărirea activităților europene comune de îngrijire a talentelor, să se înființeze un Centru European de Talente la Budapesta.” ([www.talentcentrebudapest.eu/About us](http://www.talentcentrebudapest.eu/About-us)) Oare această inspirație apare în urma statisticilor referitoare la premianții Nobel ai Ungariei de-a lungul timpului? Cert este că, despre fundamentarea Centrului Consiliul Național de Îngrijirea Talentelor s-a hotărât în februarie 2012, și funcționează din iulie 2012, finanțarea fiind suportată de Programul Național de Talente prin proiecte. Ajută și mediatizează bunele practici astfel încât acestea să fie cunoscute în alte limbi, pregătește adaptări europene, organizează zilele europene de talente, are inițiative de colaborare europeană în privința îngrijirii talentelor, precum și unul dintre scopurile sale importante este facilitarea schimburilor de experiență internațională. Printre membrii consiliului profesional se numără prof. Csermely Péter din Ungaria, Joan Freeman din Marea Britanie, precum și Dr. Lianne Hoogeveen din Olanda, remarcată pentru munca sa voluntară uriașă. Președintele Alianței Organizațiilor Susținătoare a Talentelor declara în 2014 că un scop important îl reprezintă susținerea și ajutorarea îngrijirii talentelor în perioada preșcolarității. Au acceptat cu bucurie cererea de conectare a Uniunii Profesionale Naționale a Educatorilor la Alianța pe care o reprezintă. Totul a pornit cu o dezvoltare conștientă, iar, astăzi, există deja o rețea de puncte de talente cu peste 900 de instituții membre, constituind un nou model de colaborare de sprijinire a talentelor. Este un model flexibil, deschis, ca un pod între țările Europei, pentru ordonarea în rețea a organizațiilor și a profesioniștilor. Scopul este să asigure o formă și o posibilitate pentru persoanele și organizațiile izolate, ascunse, ori cele care deja funcționează în rețea, în vederea conlucrării, și să ajute:

- susținerea talentelor să primească un accent important în fiecare țară europeană, astfel încât pierderea talentelor sa scadă la minimum;

• în cadrul transformării sectorului educațional, îngrijirea talentelor să aibă un rol central, și o deosebită considerație, pentru ca tinerii talentați să aibă acces la o educație specializată;

- Europa să devină atrăgătoare pentru tinerii talentați;
- să se clădească în fiecare țară a Europei societăți care pun în valoare talentele.

Prin rețea, scopul centrului este:

- circulația rapidă a informațiilor legate de tematică;
- să se înființeze diferite forme de susținere a talentelor care să fie eficace și multidirecționale;
- personajele sociale participante în îngrijirea talentelor să se găsească mai ușor.

Este deosebit de important să ia naștere centre-rețea similar celui din Budapesta, care caută parteneri, profesioniști și susținători ai talentelor în toate țările Europei. Suntem foarte mulți care – căutând drumuri instituționale ori personale – considerăm deosebit de importantă susținerea talentelor.

Aceste gânduri le întâlnim pe site-ul Centrului European al Talentului din Budapesta, pe lângă multe alte informații utile despre munca în rețea al Centrului, (www.talentcentrebudapest.eu, network@talentcentrebudapest.eu), și m-a pus pe gânduri, deoarece România are foarte mulți copii deosebit de talentați în diferite domenii. Noi nu avem rețele prin care să ne întâlnim, să ne edificăm în această direcție. Există oameni care lucrează benevol pe această filieră pentru că simt o chemare, un S.O.S. din partea noilor generații, însă nu ne ajutam reciproc spre bunăstarea copiilor, a țării pe termen lung. Există o organizație IRSCA Gifted Education, membră ECHA (European Council of High Ability), care funcționează în România deja de 12 ani și care a atras prea puțin – sau, se poate spune, aproape deloc – atenția vreunui demnitar român. Cursuri pentru copii cu abilitați înalte sunt organizate din anul 2010. S-ar putea spune că este leagănul României de mâine, înnoit de fluxul inovativ al competențelor acestor copii, în care ne punem încrederea că vor da soluții la cele mai diverse crize ale țării. Acest demers trebuie ajutat de organizații guvernamentale, ar trebui să fie prioritar pentru orice demnitar patriot. De curând, s-au înființat multe asociații și comunități educaționale alternative, ca de exemplu: Asociația Învață-să-zbori, Asociația re-DESIGN, Keshe Foundation România, Asociația Bóbita, și multe altele, care caută schimbare și adaptare la nevoile noilor generații, din ce în ce mai deosebite. Genialul Csermely Peter afirma în 2010, că orice copil ar putea fi talentat în ceva, doar trebuie identificat și susținut cu programe diferențiate special. Consilierul Ministerului de Resurse Umane din Ungaria a remarcat munca excepțională îndelungată de dezvoltare, sensibilizare și de susținere printr-un mediu în care orice copil se regăsește pe sine și își întregeste potențialul propriu. (*Memoriul Uniunii Național-Profesionale ale Educatoarelor, Retrospectiva 1999-2014*). Această concepție și atitudine față de copil este reflectată de afirmația doamnei educatoare Nagy Jenőné, astfel: „Te respect, ești important pentru mine și te ajut, dacă ai nevoie de ajutorul meu”. (Nagy Jenőné, *Memoriul Uniunii Național-Profesionale ale Educatoarelor, Retrospectiva 1999-2014*, Ed. ONME, Szolnok, 1996, p. 119)

La noi în țară s-au înființat Centre Naționale de Excelență, prea puțin cunoscute, ca de altfel tot ceea ce este valoros. Printre puținele inițiative se numără Ghidul privind consilierea elevilor cu abilitați înalte, apărut în Iași, 2006. Mediatizarea scăzută ale acestor valori, în primul rând pentru pedagogi, este de neînțeles și de neacceptat. În fiecare clasă există măcar câțiva copii cu abilitați înalte, capabili de performanțe superioare. Identificarea lor este foarte importantă.

În cele mai multe lucrări găsim noțiuni diferite pentru îngrijirea talentelor: aptitudini înalte, abilitați înalte, performanțe superioare, supradotat, înzestrat, *gifted*, însă, pentru a evita

o oarecare etichetare între copii, s-ar cuveni să se folosească îngrijirea talentelor, ceea ce cuprinde o abordare vastă atât a acțiunilor, cât și a posibilităților proprii fiecărui copil.

1.2. Concepte fundamentale ale dezvoltării umane

Definiții care au fost adoptate în cadrul unor programe educaționale speciale desfășurate în diverse țări din Europa și America de Nord (C. Crețu, 1998, p. 16-18):

„Copiii capabili de performanță înaltă sunt identificați după capacitatea intelectuală generală, aptitudini academice specifice, gândire productivă sau creativă, abilități în leadership, talent pentru arte vizuale sau muzicale, aptitudini psihometrie. Acești copii au nevoie de programe diferențiate și/sau servicii în plus față de cele oferite de școala obișnuită, în vederea realizării contribuției lor față de sine și față de societate.

Supradotarea reprezintă un grad superior mediei convenționale de dezvoltare a aptitudinilor generale sau/și specifice, care necesită experiențe de învățare diferențiate prin volum și profunzime, față de experiențele obișnuite furnizate de școală.” (*Special Education Information Handbook*, Ontario, Ministry of Education, Ontario, 1984) Supradotarea – după Feldhusen - este un complex de „inteligențe, aptitudini, talente, priceperi, competențe, motivație și creativitate, care-l fac pe individ capabil de performanțe productive în arii, domenii sau discipline valorizate prin cultură și timp”. (Feldhusen, 1992, Jigău, 1994, p. 39) Mihai Jigău face referire la un aspect important în abordarea supradotaților și îl prezintă pe Tannenbaum (1993), care introduce un nou concept. Printre factorii care determină „realizarea” supradotării intelectuale și/sau a talentului, este cel de **șansă**, care poate opera asupra caracteristicilor individuale, relativ stabile și determinate genetic, într-un anumit context social. „Factorul șansă este văzut ca o variabilă de mediu care interacționează, pozitiv sau negativ, cu aptitudinile generale și speciale ale copiilor supradotați, alături de ceilalți factori non intelectuali, condiționând realizarea sau nu a potențialului intelectual deosebit. Conceptul de șansă, implicat în dezvoltarea și afirmarea unui copil supradotat, presupune întâlnirea de către acesta a omului potrivit, în momentul și locul optim, și a trage foloase din această coincidență.” (Mihai Jigău, *Copiii supradotați*, Ed. Știință și Tehnică, 1994, p. 39)

Comportamentul aptitudinal înalt reflectă o interacțiune între trei grupuri fundamentale de trăsături umane: aptitudini generale și/sau specifice supramedii, nivele de angajare înalte în sarcină și nivele înalte de creativitate. Copiii dotați și talentați posedă sau sunt capabili să dezvolte acest compozit de trăsături și să le aplice în orice domeniu de performanță. Copiii care manifestă sau sunt capabili să dezvolte o interacțiune între aceste trei grupuri de trăsături, necesită o largă varietate de ocazii și de servicii educaționale, care nu sunt oferite, de obicei, de programele educaționale curente (J.S. Renzulli, *Toward Excellence in Gifted Education*, Love Publishing Company, 1990, London, p. 85).

Talentul corespunde nivelului de performanță al deprinderilor dezvoltate sistematic, în cel puțin un domeniu de activitate umană, nivel ce plasează subiecții respectivi în segmentul superior de 15% - 20% din populația ce activează în același domeniu. Categoria talentelor aparține organizării sociale, a activităților umane: arte, sporturi, afacerile și comerțul, comunicare, meseriile, educația, serviciile de sănătate, știința și tehnologia, transporturile etc. (F. Gangé, *Differentiated Model of Giftedness and Talent*, 1995, www.curriculumsupport.education.nsw.gov.au/policies/gats/assets/pdf/pol, personal notes, p. 2)

Mihai Jigău, în cartea sa „Copiii supradotați” (1994) scrie despre cea mai impresionantă „resursă naturală”, adesea neexplorată, a unei țări. El spunea că majoritatea țărilor nu fac acest lucru, însă situația din 1994 s-a schimbat simțitor în foarte multe țări. După această afirmație a sa, după 22 de ani, în România nu este simțită această schimbare. El scrie: „În multe cazuri, noțiunile de supradotare și talent sunt utilizate ca sinonime, noțiunea de creativitate este

utilizată în sensul capacității de a inova sau inventa, iar noțiunea de geniu ar presupune manifestarea superlativă a supradotării și/sau creativității, desemnând, totodată, „un nivel olimpic al realizărilor”. Supra exersarea într-un domeniu (artistic, de regulă) poate duce la obținerea de performanțe notabile, dar o modestă dezvoltare generală intelectuală va da o notă de sărăcie ideativă a actului creator, în contrast, evident, cu o satisfăcătoare sau chiar bună stăpânire tehnică a domeniului. Este știut faptul că, în aproape orice domeniu artistic, există o anumită parte de tehnică, dar numai o anumită parte, restul fiind act creator, care ține de instanțele superioare intelectuale ale individului; în nici un caz doar munca („transpirația”) nu poate asigura realizarea de excepție („creația”, „inspirația”), dar nu este mai puțin adevărat că, fără efectul stimulator al activității realizate pe baza unor aptitudini deosebite, creația devine greoaie și minimă, iar progresul lent și penibil.” (Mihai Jigău, *Copiii supradotați*, Ed. Știință și Tehnică, 1994, p. 52)

Analiza retrospectivă a genezei și condițiilor care au dus la cristalizarea unor talente deosebite ale adulților, cu rezultate de excepție în planul creativității și valorizării sociale, a relevat faptul că direcționarea și formarea talentului au fost foarte timpurii și permanent susținute.

Caracteristicile talentului produc următoarele structuri:

Supradotarea, în raport cu media oamenilor, este un fenomen observat în toate culturile și epocile istorice. Sursele antichității evocau supradotarea ca fiind un dar al zeilor, un har, o energie divină în surplus pentru unii aleși, sau o investiție a zeilor dată unor aleși. În general, legendele, poveștile clasice și relatările factice arată o legătură directă între depășirea unor obstacole existențiale majore și dezvoltarea harului personal într-o anumită direcție, harul fiind văzut ca o răsplată dată de zei către muritorii ce și-au dovedit meritul pentru acesta. Despre persoanele care descopereau o proprietate matematică, grecii antici spuneau, de exemplu, că sunt iubiți de zei, căci un om obișnuit nu ar putea străbate cu mintea proprie secretele universului. Mitul lui Prometeu ilustrează aceeași credință. Tehnicile de educare a harului sunt de asemenea practicate din antichitate și până în ziua de azi. Acestea constau în

ritualuri inițiatice unde persoana este expusă la încercări deosebite care îl solicitau peste nevoile zilnice de supraviețuire și o forțau să-și dezvolte abilități altfel embrionare, în sisteme de educare a abilităților prin antrenamente susținute, sau în formarea abilităților în sisteme de formare-selectare pe trepte de formare. Indiferent dacă aceste tehnici sunt dezvoltate recent sau au fost dezvoltate în antichitate există o linie, recunoscută sau nu, de continuitate a acestor tipuri. Ritualurile inițiatice ce se bazează pe cultivarea „flow-ului”, a inspirației, a trăirii și a creativității, pot fi regăsite de-a lungul timpului pe toate zonele geografice și sunt specifice multor religii sau rețele profesionale. Pot fi găsite inclusiv la triburile primitive, sub forma unor ritualuri de inițiere în viața adulților, în ritualuri divinatorii, în școli de arte sau științe moderne, arte marțiale, meșteșuguri tradiționale sau profesii moderne.

Sistemele de educare a abilităților prin antrenamente susținute au dat alte derivate educaționale pentru cultivarea unor abilități specifice. În general, acestea au generat formele de educație și instruire în masă, le regăsim în sistemele educative de stat, în programele ce mențin și cultivă ordinea de sistem social sau economic, în programele socio-culturale în care se respectă anumite convenții, în modelul educației industriale, militare, și în multe alte tipuri de educație organizate și finanțate de stat. Formarea abilităților în sisteme de formare-selectare pe trepte de formare este, de asemenea, prezența de-a lungul istoriei pe toate teritoriile, mai ales în dezvoltarea rețelelor profesionale, a castelilor, a breslelor diferite, a masoneriilor, a zonelor competitive de educație, unde se fac clasamente ale abilităților. Acest tip de tehnică este cea care a permis crearea de metodologii de promovare socială bazate pe merit profesional sau înnobilitarea valorică prin câștigarea de poziții pe orice direcție, în funcție de nivelul abilităților profesionale. Toate tehnicile educative au dat produse umane în care se putea recunoaște harul, supradotarea sau abilitatea de grad înalt. Plecând însă din trei direcții diferite, conceptul modern de *gifted* preia cele trei forme de exprimare în modelul celor trei inele ale lui Joseph Renzulli, un psiholog american, prin: inteligență activă în identificarea și rezolvarea de probleme, creativitate și puterea de a duce o sarcină până la capăt. Putem, cu ușurință, identifica cele trei rădăcini educative ce duc la aceste derivate moderne a conceptului de „înzestrare”, putem, de asemenea, înțelege metodologiile din „educația copiilor supradotați” - care sunt, de fapt, urmașele directe ale tipurilor de învățare. (*Ghid privind consilierea elevilor cu abilități înalte*, 2006)

1.2.1. „Flow” ul fizic, psihic, mental si spiritual

„Coroana dezvoltării umane” (F. Colceag). Educarea abilităților personale este un aspect indubitabil al dezvoltării umane. „Flow”-ul fiecăruia trebuie să aibă atât la grădiniță, școală, facultate, cât și la locul de muncă, în tot ceea ce face. Csikszentmihályi Mihály întărește această idee afirmând despre „flow”-ul la locul de muncă: „Atunci când facem studii împreună cu colegii mei, căutăm oameni din toate colțurile lumii – de la preoții dominicani, continuând cu maicile oarbe și escaladorii himalayeni, până la păstorii navayo – care își iubesc meseria pentru a face cele 8000 de interviuri. Se pare că, independent de cultură, educație sau orice altceva, sunt 7 condiții, ce apar în starea de „flow”. Avem concentrarea, care, după ce devine intensă, conduce la extaz, și la o stare de hotărâre, similară cu momentul în care omului îi devine clar și știe precis ce vrea să facă dintr-o clipă în alta, și primește feedback imediat. Știe că ceea ce trebuie să facă este posibil, chiar dacă cu greu. Timpul nu mai există, omul uită chiar că există, și simte că face parte din ceva imens. Atunci când aceste semne sunt prezente, tot ceea ce face omul pentru bucuria de a face merită din plin.” (Csikszentmihályi Mihály, TED, febr. 2004, www.ted.com/talks/mihaly_csikszentmihalyi_on_flow?language=en). Continuând să explice ce înseamnă noțiunea de *extaz*, ceea ce înseamnă „a fi în afară”, a fi într-o stare mentală, în care omul simte că nu-și face rutina zilei,

concluzionează că extazul înseamnă că omul trăiește o realitate alternativă. „Tot ceea ce știm despre civilizațiile considerate culmea performanței umane, - fie China, Grecia, Egipt, ori civilizația mayașă și hindusă, - de fapt, ceea ce cunoaștem este extazul lor, și nu viața lor cotidiană. Cunoaștem templele lor, ca oamenii să cunoască această realitate alternativă. Circurile, arenele și teatrele sunt rămășițe ale civilizației, în care oamenii au experimentat viața într-o formă mai concentrată, mai ordonată. Noi toți suntem partea unei realități, în care intrăm. Diferă de obișnuința cotidiană atunci când ajungem într-un punct în care începem să creăm o realitate alternativă, acela este însuși extazul. Această experiență este atât de intensivă, ca și cum ne-am oprit să existăm. Atunci când cineva este atât de preocupat să creeze ceva nou, nu poate să observe funcționarea corpului sau să-l macine problemele de acasă. Nici măcar nu simte dacă îi este foame sau dacă este obosit. Corpul nu mai există pentru el, ca și identitatea ce se șterge din conștiință, pentru că nu are capacitatea să facă ceva excelent, ceea ce necesită o imensă atenție și concentrare, și între timp să simtă că există. Deci, în astfel de situații, existența este în pauză. Acesta poate să i se întâmple numai aceluia care este foarte bine antrenat și își are dezvoltată o tehnică. Se cunoaște deja, în studierea creativității, că cel puțin 10 ani de exercițiu și practică are nevoie o persoană ca să inoveze în propriul domeniu. Atâta timp este necesar ca ceva să se dezvolte, să se transforme într-o direcție benefică, să fie mai bun ca înainte, indiferent dacă vorbim de matematică sau muzică. Când aceasta se realizează, muzica aproape că va curge ca un influx, vom deveni una cu ea.” După Anita Roddick, regina cosmeticelor naturale, crearea Body Shop-ului este un fel de pasiune, care constă în faptul că aducem cât mai mult din noi și trăim experiența „flowului” în timp ce lucrăm. (interviul lui Csikszentmihalyi, *idem*). În această privință, se poate găsi foarte multe asemănări cu tinerii pasionați, intervievați de Tony Wagner, și descrise în cartea *Formarea inovatorilor*. (2014) „Trebuie să cauți – și apoi să susții – acea scânteie vitală de pasiune” (p. 202). Nu oricine reușește, căci nu sunt învățați cu acea perseverență de cel puțin 10 ani. De aici există diferențe majore între oameni pe cele trei componente ale modelului lui Rezulli. Dacă, pentru marea majoritate a oamenilor, tehnicile educative de cultivare a abilităților personale sunt suficiente, pentru o anumită parte, ce au capacități superioare, există nevoi diferite, câmpuri de dezvoltare personală mai ample și o sete de cunoaștere și alte caracteristici ce depășesc norma socială curentă. Pentru această categorie de copii s-a proiectat sistemul de educație de excelență, sau educația copiilor supradotați.

1.3. Modele de supradotare. Dezvoltarea asincronă a copiilor înzestrați și nivele de dezvoltare

Dezvoltarea capacităților umane se face pe mai multe componente: intelectuală - exprimată prin diverse forme de gândire, afectivă și emoțională, spirituală, socială, interpersonală, intrapersonală, artistică, kinestetică, senzitivă, de empatizare cu mediul natural și altele. Pe fiecare componentă de dezvoltare a capacităților există însă etape de dezvoltare ce corespund complexității gândirii la un moment dat. Aceste etape se exprimă prin modele de univers pe care le au copiii la diferite etape, pe modelele lor de percepție a realității, pe tipul de informații pe care le vehiculează între ei și pe orizonturile lor de cunoaștere. În dezvoltarea capacităților, copiii trec de la etapa de percepție acumulativă, către cea topologică, mergând către etapa analitică critic, continuând cu etapa de gândire sintetică-structurală și ajungând eventual către gândirea complexă și dinamică.

STATISTICI PRIVIND COPIII CU POTENȚIAL ÎNALT

Extras din *Dezavantajarea socială a copiilor supradotați* - conform datelor publicate de cercetări recente 5% - 10% din populația lumii o reprezintă supradotații (cf. Roberta Braverman, Vicepreședinte New Jersey Association for Gifted Children), dintre aceștia

diferențind-se unii cu capacități extrem de mari (doar 2% din populația lumii). Conform psihologilor români, procentul celor aflați în topul curbei Gauss se apropie de 4% (vs. 2% la nivel mondial) din totalul populației.

- Un număr imens din copiii supradotați sunt *gifted underground*, ascunzându-și calitățile pentru a nu fi supuși pedepselor mediului lor social și pentru a fi acceptați în colectivități. Procentul de *gifted underachievers* – care, în ciuda abilităților și calităților lor naturale, au rezultate slabe la învățătură – este, de asemenea, enorm. Statisticile mondiale arată că peste 50% dintre copiii supradotați nu au succes social sau profesional la vârsta adultă (sursa: National Commission for Excellence in Education, US, A Nation At Risk, Research Study).

- De fapt, se poate considera, în mod clar, că această categorie de copii este printre cele mai expuse riscurilor sociale. Sistemul educativ descurajează în mod continuu un procentaj de peste 40% dintre copiii supradotați, anume vizualii spațiali, ce au o dominantă funcțională a emisferei cerebrale drepte. Aceștia gândesc în imagini, în timp ce sistemul oficial utilizează cuvinte pe care vizualii spațiali trebuie să le transforme în imagini, să gândească în imagini, apoi să retranscrie rezultatul în cuvinte pentru a fi evaluați în cuvinte.

- Din acest motiv, ei devin copii cu un risc educațional major în sistemele clasice bazate pe expunere și memorare, deși, în mod paradoxal, vizualii spațiali au cea mai mare creativitate/inventivitate, caracterizați de o inteligență complexă și dinamică, critică și laterală și, în final, formează oamenii care adaugă o reală plus valoare în sistem, dezvoltând soluții, inovații și tehnologii în știință sau artă.

- Ultimii 25 de ani au demonstrat că dezvoltarea economică, socială și culturală este în directă dependență de dezvoltarea educației copiilor supradotați și talentați, și de utilizarea capacităților acestora pe plan național, ca vârf de lance în dezvoltare.

- Copiii supradotați care nu sunt integrați într-un sistem inițial educativ, ulterior economic, de management sau politic, emigrează în țările ce le oferă șanse de afirmare. Cei ce sunt integrați contribuie, în mod esențial, la dezvoltarea locală pe toate planurile.

- Istoria ne-a arătat, de mai multe ori, că societatea a recunoscut valorile supradotaților, dar, în general, cu mare întârziere, uneori de zeci sau sute de ani după moartea lor.

- Exemple sunt Von Neuman, Gauss, Gauouis, Mendel, Mozart, Vivaldi, Van Gogh, Da Vinci sau, mai recente, Ramanujan, Sidis, Eminescu.

- Timpurile moderne au descoperit prin *gifted education* recunoașterea și promovarea ideilor în timp real.

„Dacă se ia decizia proastă, copiii și tinerii cu abilități înalte vor continua să părăsească țara, iar cei care vor rămâne se vor pierde, sufocați de un deșert de nepăsare și incompetență”, afirma, îngrijorat, în cadrul cursului Formare de formatori al asociației *Învață să zbori* (2014) profesorul Florian Colceag, Matematicianul, președintele EDUGATE (Consortiul Român pentru Educația Copiilor și Tinerilor Supradotați și Talentați) și al IRSCA Gifted Education (Institutul Român pentru Studii și Cercetări Avansate Gifted Education).

Spre bucuria mea, am găsit un program de educație pentru performanță, dezvoltat de câteva educatoare din grădinițele din Bacău, care din 2012 au sensibilizat mediul educațional prin tematica copiilor cu abilități înalte, numiți și supradotați. Deși am parcurs diferite pedagogii în viața mea profesională, de abia în ultimii ani am început să aud despre această tematică. Totuși, am descoperit prin documentarea mea, că există din 1991, la Iași, o preocupare expresă în direcția cercetată sub îndrumarea pricepută a doamnei profesoare Carmen Crețu. Sigur există și alte inițiative, dar despre care, în momentul de față, eu nu știu.

Doamna prof. dr. Carmen Crețu mi-a enumerat câteva asociații profesionale despre care nu știam:

- *Asociația de asistență psihopedagogică și socială pentru copiii și tinerii cu aptitudini înalte (RO-Talent)*, Iași – Președinte fondator, 1991
- *World Council for Gifted and Talented Children (WCGTC)*- membru (din 1995)
- *The European Council for High Ability (ECHA)* - membru și reprezentant pentru România (din 1992)
- *EUROTALENT (Comite Europeene pour l'éducation des enfants et adolescents précoces, doués, talentueux)* - membru în consiliul de conducere și reprezentant pentru România (din 1993)
- *International Association for the Advancement of Curriculum Studies (IAACS)* - membru (din 2000)
- *Asociația Națională Română a Inventatorilor* - membru (din 1991)

Ne lipsește lucrul în rețea. Așa cum, pe un teren de joacă, fiecare copil are rolul lui – și rareori găsim copii care se joacă în mod exclusiv singuri – așa și noi, cei adulți, va trebui să lăsăm egoismele feroce și să colaborăm pentru a clădi ceva viabil, frumos, util și performant - atât pentru copiii noștri, cât și pentru structurile sociale. Am urmărit personal, și voi urmări de acum încolo, să aduc un aport cât de mic pentru ca noi, pedagogii, părinții, să avem un model, o structură după care putem face primul pas. „Fiecare copil se naște supradotat” - ne repeta de multe ori Florin Colceag, căruia i-au trecut prin mână aproximativ o mie de supradotați, excelând în matematică, informatică, fizică, economie, medicină, lingvistică, politologie, muzică, biologie, balet. De ce avem nevoie de copiii cu abilități înalte?

„Incubatorul de genii este în casa fiecăruia: educația.”- ne răspundea deseori.

„Experiențele au demonstrat că dezvoltarea economică, socială și culturală este în directă legătură cu dezvoltarea educației copiilor supradotați și talentați”, afirmă cu convingere „antrenorul” a sute de olimpici internaționali care au dus faima României în lume. Țările aflate acum în topul clasamentelor, care indică gradul de dezvoltare al societății umane, sunt cele care au dezvoltat economii funcționale, folosindu-se de potențialul creator al oamenilor de excepție. Acestea sunt și cele care au dezvoltat sistemul „gifted education”. **„Crizele mondiale nu pot fi rezolvate de mediocri, ci cu oameni cu abilități înalte, antrenați să facă față la provocarea complexității și dinamicii imprevizibile a schimbărilor.”** Chiar dacă, de la 2-3 ani, copilul e curios, afectuos, etic, plin de umor, creativitate și spirit de inițiativă, în timp, fără susținere morală, alege să își nege abilitățile doar pentru a intra „în rând cu lumea”. Rezultatul: o uriașă risipă de potențial uman. Legea nr. 17/2007 pentru susținerea unui Centru Național de Instruire Diferențiată a adus, până acum, doar speranță. În ciuda rezultatelor mediocre la evaluările internaționale, centrul întârzie să apară, iar tinerii supradotați aleg exodul. În România, instituțiile dedicate educației copiilor cu IQ, EQ și SQ peste medie, de la grădiniță până la nivel postuniversitar, sunt, practic, inexistente. O explicație este faptul că nu am reușit să ne rupem complet de „clasa muncitoare care merge-n paradis” și nici „să respectăm specialiștii”. Ironia specialistului vine într-un moment de cumpănă. Deși nu se considera „cel chemat să comenteze”, totuși este un observator foarte atent al sistemelor de orice fel în complexitatea lor. Demersul meu poate fi subliniat și de cuvintele sale pline de tâlc:

„În perioadele de haos apar cele mai multe genii. Explicația este dată de faptul că oamenii trebuie să facă față unor situații cu totul deosebite, incerte, care le favorizează dezvoltarea intelectuală. **România**, la fel ca Israel, Rusia, China, India, **beneficiază de o categorie specială de copii, cu inteligențe deosebite, avem copii deosebiți.** Aceștia pot deveni strategii ai viitorului, dacă sunt bine antrenați.”